

باسمہ تعالیٰ

بررسی جایگاه مادر به عنوان الگوی ارتباط و تعامل در خانواده متعالی،

با محوریت ویژگی های حضرت نرجس خاتون

استاد راهنما: کبری محمدی

نویسندگان:

سیده زهرا مظفری لنگرودی،

سارا رئیسی شیخویسی

چکیده

الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ

نهاد خانواده، اصلی ترین رکن جامعه و بستر فرهنگ های گوناگون و زمینه ساز خوشبختی و یا بدبختی انسان ها و امت ها است و از این رو، اسلام که برنامه سعادت و تکامل بشر است، عنایت ویژه ای به سلامت، رشد و پویایی این نهاد سرنوشت ساز دارد، مادر رکن اساسی نهاد خانواده است و یکی از راه های رشد و تعالی این نهاد توجه به جایگاه مادر است، یکی از برترین الگوهای اخلاقی در اسلام حضرت نرجس خاتون مادر امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) می باشد، ما در این پژوهش به روش توصیفی -تحلیلی و باکنکاش در آیات و روایات درصددیم تا نقش ایشان را به عنوان مادر و عامل اصلی در تعالی نهاد خانواده مورد بررسی قرار دهیم. با توجه به بررسی های صورت گرفته می توان گفت اصالت، دانش، پاکی و فداکاری از مهم ترین خصایص مادر است که باعث تحکیم، انسجام و تعالی نهاد خانواده می شود.

کلیدواژه

ارتباط و تعامل، تعالی، خانواده، مادر

برای داشتن یک خانواده متعالی باید ارتباط و تعامل میان اعضای آن درست و بر مبنای فضائل اخلاقی باشد، رکن اساسی خانواده که همه علما و بزرگان بر اهمیت جایگاه آن اتفاق نظر دارند؛ مادر است، که ضامن سعادت یا شقاوت خانواده نوع ارتباطی است که توسط مادر بین اعضای خانواده شکل می گیرد، البته که برای داشتن خانواده ای متعالی می بایست الگو و اسوه مناسبی را انتخاب نمود، الگوی برتر باید از همه جوانب برگزیده باشد پس الگوی معصوم بر دیگر انسان های والا، اولویت دارد؛ اما از طرفی هرچه بتوان با فردی احساس نزدیکی بیشتری داشت، الگو پذیری هم آسان تر خواهد بود، لکن در میان افراد برگزیده که در دین اسلام برای ما شناخته شده هستند حضرت نرجس خاتون از ویژگی های جالبی برخوردار هستند، ایشان هم از طرفی نیمی از عمر مبارک خود را در جهان غرب و بدور از اسلام سپری نمودند و هم منتخب امام معصوم برای مقام مادری آخرین حجت و آخرین امام مسلمانان هستند، قطعاً انتخاب ایشان در میان جمع کثیری از زنان مسلمان وجود سجایای اخلاقی خاصی را در ایشان نشان می دهد، همچنین یازده امام بزرگوار و عظیم الشان شیعیان همه در مدت کوتاهی به شهادت رسیده و امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، به تنهایی امامت شیعیان را برای مدت زمان طولانی برعهده داشته اند، پس مادر ایشان قطعاً نسبت به دیگر امهات ائمه با دقت نظر بیشتری انتخاب شده اند، البته که جایگاه تمامی زنان فاضله، در مقابل خانم فاطمه زهرا (سلام الله علیها) خرد و ناچیز است، اما قطعاً بنابر نزدیکی عصر امام حسن عسکری نسبت به امامان ماقبل ایشان و همچنین عدم عصمت کامل برای حضرت نرجس خاتون که باعث ایجاد حس نزدیکی بیشتر بین افراد می گردد، بررسی حیات طیبه ایشان برای ما از اهمیت بسیاری برخوردار است، مناسفانه در باب موضوع حاضر مقاله جزئی و نزدیک به عنوان مورد نظر برای پیشینه موجود نمی باشد که همین امر ضرورت پرداختن به بحث حاضر را دو چندان می کند، انتظار می رود مقاله حاضر زوایا و جنبه های خاصی از زندگی حضرت نرجس خاتون را برای الگو برداری به جهت ایجاد تعامل سازنده و ارتباط احسن توسط مادر برای تعالی خانواده نمایان کند، هدف از نگارش مقاله حاضر نیز بررسی همین مطلب می باشد.

نقش مادر و ارتباط متعالی در خانواده

مادر رکن و اساس خانواده و نهاد کوچک اجتماع در واقع مهم ترین اصل ثبات یا تزلزل در اجتماع بشر است، در واقع نقش پررنگ مادر در تعالی و رشد خانواده اهمیت بسیاری دارد که در ادامه به ذکر برخی از آنها پرداخته خواهد شد.

(۱) تعلیم و تربیت

سیستم فکری و حالت روانی مادر بر روحیات فرزند موثر است. به همین دلیل به مادران سفارش شده است که در حین نزدیکی با وضو بوده و به یاد خدا باشند زیرا یاد خدا باعث آرامش قلب می شود و اثر نیکویی دارد.

از آنجایی که تربیت فرزند سالها قبل از تولد طفل آغاز می شود پس والدین به خصوص مادر باید پیش از فرزند دار شدن در خود روحیه تعبد و بندگی خدا را شروع نمایند. افرادی که به امور تعبدی و دینی پایبندند غالباً فرزندان متعبد خواهند داشت.

تربیت فرزند به گفتن و موعظه نیست، بلکه به عمل و رفتار می باشد. پس بسیاری از ناهنجاریهایی که در فرزندان مشاهده می شود از رفتار پدر و مادر نشأت می گیرد. اگر مادر می خواهد فرزندش نماز اول وقت بخواند بدون آنکه چیزی بگوید، باید خود با اعتقاد به این کار، عبادت کند تا ثمره اش را در وجود فرزندش ببیند.

در سوره آل عمران آیات ۴۲ و ۴۳ درباره عبادت حضرت مریم می فرماید: «وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ» و هنگامی که فرشتگان گفتند: ای مریم قطعاً خدا تو را برگزیده و پاک ساخته و بر زنان جهانیان برتری داده است. ای مریم فروتنانه برای پروردگارت به طاعت برخیز و سجده به جای آورو بارکوع کنندگان رکوع کن.

«از آنجایی که دامان مادر نخستین مدرسه و اولین پایگاه تربیتی است. در این مدرسه کودک علم و اخلاق و دین می آموزد و مهم اینست که آنچه کودک در این مدرسه می آموزد برای همیشه در نزدش می ماند. طفلی که پا به عرصه این جهان می گذارد آگاهی و نیرویی ندارد، کاملاً متکی به مادر است، برای به دست آوردن غذا و کسب امکانات آنچه مادر بگوید او عمل می کند، بر این اساس تا مادر خود را از عوامل فساد و اخلاق نادرست دور ندارد نمی تواند امید به زندگی خوب فرزندش باشد مادر لجوج، گستاخ، بی ادب و بد زبان کودک خردسالش را در معرض ابتلاء به همین صفات زشت قرار خواهد داد».

(۲) حفظ انسجام خانواده

^۱ - امینی، ۱۳۸۱، ص ۳۱

مادران باعث حفظ و انسجام نهاد خانواده هستند، رفتار و برخورد آنها در خانه، روحیه گذشت و مودت با اعضا باعث مستحکم شدن ارکان زندگی خانوادگی است.

۳) ایجاد و تثبیت آرامش

وجود مادر همواره سبب آرامش در خانه است چنانچه خداوند در قرآن به این موضوع اشاره دارد، «مطالعه آیه ۱۸۹ سوره اعراف این نکته را متذکر می‌شود که زن و ازدواج در نگاه اسلام عامل آرامش روح و زندگی است و مرد به واسطه ازدواج و قرار گرفتن در کنار زن به سکینت می‌رسد و این نشان از محوریت زن در کانون خانواده دارد». ایجاد محبت و بالابردن عواطف انسانی، یکی از مهمترین اثرات حضور زن در خانه است که باعث جریان زندگی و نشاط می‌گردد.

ویژگی های حضرت نرجس خاتون در زندگی خانوادگی

بررسی حیات پاک و مطهر حضرت نرجس خاتون اهمیت بسیاری دارد، چرا که در انتخاب ایشان نکته ای مهم وجود دارد، و این است که چطور در میان میلیون ها بانوی پرده نشین که در نیمه قرن سوم هجری در شرق و غرب جهان در سرا پرده عفت و پاکی جای داشتند، خداوند تنها در یکی از آنان این لیاقت و شایستگی را به ودیعت نهاده بود که به سرا پرده خاندان عصمت و طهارت راه یابد و خورشید فروزان امامت از برج او طالع گردد، در ادامه به بررسی برخی از سجایای اخلاقی ایشان پرداخته خواهد شد.

۱) اصالت

حضرت نرجس خاتون با نام رومی ملیکا یا ملیکه دختر یسوعا فرزند تئوفیل بود، مادر ملیکا از نوادگان شمعون صفا، فرزند حمون بن عمامه بود. او برترین خواری حضرت مسیح (ع) است، رابطه وی با حضرت عیسی (ع) چنان نزدیک بوده که گاه او را برادر حضرت عیسی (ع) خوانده‌اند. او پس از عروج مسیح (ع) با یک انتصاب الهی جانشین وی شد و به عنوان وصی حضرت مسیح (ع) در تاریخ شناخته شده است.

شمعون صفا سومین سفیر حضرت عیسی (ع) به انطاکیه است که در سوره یس آیه ۱۴ ذکر شده است، طبق روایات، شمعون پسر عمه حضرت مریم (ع) است.^۳

^۱ - سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۹ بهمن

^۲ - إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُم مَّرْسَلُونَ

^۳ - بحار الانوار، ج ۲۵، ص ۱۸۶.

پیامبر گرامی اسلام (صلوات الله علیه و آله وسلم) درباره شمعون می‌فرماید: «آن هنگام که اراده خدا بر غیبت عیسی قرار گرفت بر او وحی شد که نور و حکمت الهی و دانش کتابش را به شمعون بن حمون صفا به ودیعه بگذارد و او را جانشین خود بر مؤمنین قرار دهد. عیسی نیز چنین کرد».

۲) فداکاری

فداکاری یکی از ویژگی‌های مهم برای مقام مادری است و میتوان حد والای آن را در پاسخ حضرت نرجس خاتون به امام هادی (علیه السلام) مشاهده نمود، امام دهم (علیه السلام) از حضرت نرجس خاتون پرسید: چگونه خداوند عزت اسلام، ذلت نصرانیت و شرف حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) و خاندان او را به تو نشان داد؟ ایشان در پاسخ فرمودند: «چه عرض کنم درباره‌ی موضوعی که شما دانایتر از من به این امر هستید؟»؛ امام هادی (علیه السلام) فرمودند: «میخواهم به تو احسانی کنم، هر کدام که در نزد تو دوست داشتنی است انتخاب بنما؛ ده هزار دینار! یا بشارت و مژده ای مسرت بخش؟» حضرت ملیکا فرمودند: «طالب مژده و بشارتم» و در جواب ایشان، حضرت هادی (علیه السلام) می‌فرمایند: «تو را بشارت باد به فرزندی که شرق و غرب عالم را مالک شود و زمین را از عدالت پر کند، پس از آن که آکنده از ظلم و جور شده است».^۱

البته که گذشتن از مال و جایگاه دنیوی برای افراد عادی سخت است اما بانویی که جایگاه خود را در قصرهای مجلل روم رها کرده تا در پوشش کنیزان تا عراق سفر کند میزان ارادت خود را پیش از این به مقام ولایت نشان داده است، اما گذشتن از تعصبات و باورهای که با گوشت و پوست انسان عجین شده است فداکاری دوچندان می‌طلبد که حضرت نرجس خاتون هردوی آن را به راحتی نشان دادند.

۳) نجابت و حیا

امام هادی (علیه السلام) نامه ای به خط رومی نوشت، آن را بست و مهر کرد و با دویست و بیست سکه طلا به بُشربن سلیمان سپرد و گفت: ای بشر! باید در فلان روز در بازار برده فروشان در کنار پل بغداد حاضر باشی و در میان برده فروشان به جست و جوی عمرو پسر یزید باشی که کنیزان را برای فروش عرضه میدارد، در میان آنان در پی کنیزی باش که جامه ای از حریر پوشیده، خزی به گردن انداخته، نگاهی نافذ دارد و به زبان بیگانه سخن میگوید.

بشر در پی انجام مأموریت خویش، دختری را که تمامی نشانه‌هایی را که امام ذکر کرده بودند پیدا کرد، ایشان سخت از وضع خود ناراضی و از دیدن خریداران در عذاب بود، با فروشنده خود به خشم و عتاب سخن میگفت و اجازه نمیداد او را به خریداران طالب او حتی به بهای زیاد بفروشد. وقتی تمام نشانه‌ها درباره این کنیز کامل گشت، بشر پیش رفت و نامه امام

^۱ - صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۱۳۰ و، ج ۱، ص ۲۲۵

^۲ - الخصینی، حسین بن حمدان، الهدایه الکبری، تهران، مؤسسه الصادق، ۱۳۸۰

را به برده فروش داد تا به آن کنیز بدهد. او با دستی لرزان نامه را باز کرد و با خواندن چند سطر از آن با صدای بلند شروع به گریستن کرد و با آهنگی مصمم به برده فروش اعلام کرد: «که اگر مرا به صاحب این نامه نفروشی، خود را خواهم کشت و سود تو در کار زیان تو خواهد بود».

پیداست که حیا و عفت این بانوی بزرگوار حتی در سرزمین روم و دربار پادشاهی روم به جای خود ثابت و استوار بوده و از عوامل ورود ایشان به جهان اسلام و مادری آخرین حجت خدا بر زمین گردیده است.

۴) علم و دانش

امام هادی (علیه السلام) خطاب به حکیمه خاتون فرمود: ای دختر رسول خدا! او (ملیکا) را به منزل خود ببر و واجبات دین و آداب و سنن اسلام را به او بیاموز؛ همانا که او همسر ابا محمد و مادر قائم آل محمد است.^۱ پیداست که دانایی و علم چه برای مردان و چه برای زنان گوهری نیکوست اما اینکه امام هادی (علیه السلام) به این مسئله قبل از مقام مادری ایشان اشاره نمودند اهمیت علم و دانش را برای داشتن فرزندی صالح و شایسته نشان می دهد.

نتیجه گیری

با توجه به نقش مهمی که مادر در تحکیم نهاد خانواده دارد ذکر این نکته مهم است که کانون مهم نظام تربیتی و عامل هرگونه پیشرفت و ترقی جوامع و بالعکس نابسامانی های جامعه، مادر است. بنابراین مادر باعث مستحکم تر شدن یا نشدن نهاد خانواده است، پس او با رعایت کردن ویژگی های اخلاقی می تواند باعث رشد و تعالی خانواده گردد، به همین دلیل است که گفته اند: اگر یک مرد را تربیت کنید فقط یک شخص را تربیت کرده اید اما اگر یک زن را تربیت کنید یک خانواده را تربیت کرده اید.

^۱ - صدوق، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۴۱۷

^۲ - همان

منابع

• قرآن

- (۱) - سخنرانی رهبر معظم انقلاب، ۹ بهمن
- (۲) - مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۲۵، ص ۱۸۶، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۳
- (۳) - صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۱۳۰ و ص ۴۱۷، ج ۱، ص ۲۲۵
- (۴) - الخصینی، حسین بن حمدان، الهدایه الکبری، تهران، مؤسسه الصادق، ۱۳۸۰

برای داشتن یک خانواده متعالی باید ارتباط و تعامل میان اعضای آن درست و بر مبنای فضائل اخلاقی باشد، رکن اساسی خانواده که همه علما و بزرگان بر اهمیت جایگاه آن اتفاق نظر دارند؛ مادر است، که ضامن سعادت یا شقاوت خانواده نوع ارتباطی است که توسط مادر بین اعضای خانواده شکل می گیرد، البته که برای داشتن خانواده ای متعالی می بایست الگو و اسوه مناسبی را انتخاب نمود، الگوی برتر باید از همه جوانب برگزیده باشد پس الگوی معصوم بر دیگر انسان های والا، اولویت دارد؛ اما از طرفی هر چه بتوان با فردی احساس نزدیکی بیشتری داشت، الگو پذیری هم آسان تر خواهد بود، لکن در میان افراد برگزیده که در دین اسلام برای ما شناخته شده هستند حضرت نرجس خاتون از ویژگی های جالبی برخوردار هستند، ایشان هم از طرفی نیمی از عمر مبارک خود را در جهان غرب و بدور از اسلام سپری نمودند و هم منتخب امام معصوم برای مقام مادری آخرین حجت و آخرین امام مسلمانان هستند، قطعا انتخاب ایشان در میان جمع کثیری از زنان مسلمان وجود سجایای اخلاقی خاصی را در ایشان نشان می دهد، همچنین یازده امام بزرگوار و عظیم الشان شیعیان همه در مدت کوتاهی به شهادت رسیده و امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، به تنهایی امامت شیعیان را برای مدت زمان طولانی برعهده داشته اند، پس مادر ایشان قطعا نسبت به دیگر امهات ائمه با دقت نظر بیشتری انتخاب شده اند، البته که جایگاه تمامی زنان فاضله، در مقابل خانم فاطمه زهرا (سلام الله علیها) خرد و ناچیز است، اما قطعا بنابر نزدیکی عصر امام حسن عسکری نسبت به امامان ماقبل ایشان و همچنین عدم عصمت کامل برای حضرت نرجس خاتون که باعث ایجاد حس نزدیکی بیشتر بین افراد می گردد، بررسی حیات طیبه ایشان برای ما از اهمیت بسیاری برخوردار است، مناسبانه در باب موضوع حاضر مقاله جزئی و نزدیک به عنوان مورد نظر برای پیشینه موجود نمی باشد که همین امر ضرورت پرداختن به بحث حاضر را دو چندان می کند.

انتظار می رود مقاله حاضر زوایا و جنبه های خاصی از زندگی حضرت نرجس خاتون را برای الگو برداری به جهت ایجاد تعامل سازنده و ارتباط احسن توسط مادر برای تعالی خانواده نمایان کند، هدف از نگارش مقاله حاضر نیز بررسی همین مطلب می باشد.